

ТРАНСАКЦІЙНІ ВИТРАТИ ЯК ІННОВАЦІЙНИЙ ОБ'ЄКТ ОБЛІКУ Й КОНТРОЛЮ

В. С. Литвиненко, асистент

Досліджено трансакційні витрати як інноваційний об'єкт обліку й контролю з метою покращення інформаційного забезпечення управління витратами підприємства.

Бухгалтерський облік, інститут, контроль, трансакційні витрати.

Трансакційні витрати є однією з провідних категорій у дослідженнях представників інституціоналізму та неінституціоналізму. Інституціональна економічна теорія досліджує вплив правил і шаблонів поведінки, представлених звичаями, традиціями, релігійними ритуалами, нормами законодавчих актів, та інститутів загалом на функціонування суб'єктів господарської діяльності й економічних систем. Правила поведінки структурують і регламентують взаємозв'язки між індивідами в суспільстві та забезпечують розв'язання розподільчих конфліктів, причому позитивний ефект досягається завдяки економії на трансакційних витратах.

Трансакційні витрати можна визначити як витрати, що забезпечують взаємодію підприємства із зовнішнім середовищем (контрагентами, комерційними посередниками) з метою здійснення трансакцій і включають витрати на пошук інформації, проведення переговорів, укладання контрактів і забезпечення їх виконання. Значним джерелом трансакційних витрат є опортуністична поведінка контрагентів, адже економічні агенти повинні вживати заходів для попередження і мінімізації втрат від опортуністичної поведінки.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Тенденція до зростання рівня трансакційних витрат актуалізує потребу їх відокремленого обліку та контролю. Так, П. І. Гайдуцький та В. М. Жук наголошують, що «проблема відслідковування в бухгалтерському обліку умов ведення бізнесу цілком є зрозумілою і логічною на теоретичному рівні. В інституціональній теорії ми стверджуємо: в бухгалтерському обліку такі витрати потрібно виділяти і контролювати» [1, с. 15].

Садовська І. Б. зауважує, що в традиційному бухгалтерському обліку трансакційні витрати не виділені окремою групою витрат і здебільшого відображаються у складі адміністративних або витрат на збут. Це негативно впливає на процес прийняття управлінських рішень щодо трансакційних витрат та управління ними [3, с. 119].

Дослідження теорії та методики обліку й контролю трансакційних витрат знайшли відображення також у працях таких науковців, як

О. П. Власенко, Н. В. Гордополова, О. В. Замазій, Г. Г. Кірейцев, Н. Т. Лабинцев, І. Г. Панженська, О. М. Петрук, М. М. Шигун, Ж. М. Ющак та ін. Не зважаючи на значну кількість досліджень, не вирішеною залишається проблема відображення трансакційних витрат як окремого об'єкта обліку й контролю.

Мета дослідження – розглянути особливості трансакційних витрат як інноваційного об'єкта обліку й контролю з метою покращення інформаційного забезпечення управління витратами підприємства.

Виклад основного матеріалу. Основою методики обліку й контролю трансакційних витрат є науково обґрунтована їх класифікація. На сьогодні існує значна кількість класифікацій трансакційних витрат, що свідчить про незавершений характер їх дослідження. За однією із найпоширеніших ознак трансакційні витрати поділяють відповідно до хронологічної послідовності етапів укладання та виконання контракту. Відповідно до цього підходу трансакційні витрати включають витрати, здійснені до моменту укладання контракту, та витрати, здійснені після укладання контракту.

Велика кількість класифікацій і класифікаційних ознак призвела до потреби їх систематизації. Архієреєв С. І. запропонував використовувати вищу таксономічну одиницю – тип трансакційних витрат, і виділив два такі типи: трансакційні витрати, втрати. У подальшому цей підхід отримав розвиток (рис. 1).

Рис. 1. Типологія трансакційних витрат (Г. В. Козаченко, Ю. С. Погорелов, Л. Ю. Хлап'юнов, Г. А. Макухін)

Існуючі класифікації трансакційних витрат не дають змоги вести їх відокремлений облік, тому була запропонована нова їх класифікація, яка покладена в основу запропонованих субрахунків для обліку трансакційних витрат.

Проведені нами дослідження дають змогу стверджувати, що для забезпечення відокремленого обліку трансакційних витрат у сільськогосподарських підприємствах доцільно створити окремий синтетичний рахунок у складі 9 класу рахунків з відповідними субрахунками. Оскільки усі рахунки в цьому класі розподілені, у межах нашого дослідження буде використовуватися для позначення рахунка обліку трансакційних витрат у складі 9 класу рахунків рахунок 9х «Трансакційні витрати».

Для деталізації інформації про трансакційні витрати пропонуємо до рахунка 9х «Трансакційні витрати» відкрити такі субрахунки:

- 9х1 «Витрати на пошук інформації». У його межах на аналітичних рахунках нараховуються витрати з оплати послуг зв'язку (пошта, телефон, інтернет), на передплату спеціалізованих видань, на придбання прав доступу до баз даних тощо;
- 9х2 «Представницькі витрати». Відображатимуться витрати на проведення переговорів, презентацій, прийомів, укладання контрактів тощо;
- 9х3 «Витрати захисту прав власності та винагороди за професійні послуги». Використовується для нарахування витрат на врегулювання спорів у судових органах та інших витрат із захисту прав власності. У межах цього субрахунку відображуються також витрати за отримані юридичні, аудиторські, консалтингові й інші подібні послуги;
- 9х4 «Організаційні трансакційні витрати». Відображуються витрати на утримання підрозділів, які забезпечують здійснення трансакцій (відділи маркетингу, зв'язків із клієнтами тощо);
- 9х5 «Витрати на проведення розрахунків». На аналітичних рахунках цього субрахунку відображуються такі витрати, як плата за розрахунково-касове обслуговування й інші платежі за здійснення розрахункових операцій;
- 9х6 «Податки, збори та інші передбачені законодавством обов'язкові платежі». Нараховуються суми податків, зборів та інших податкових платежів, які відображуються на рахунках обліку накладних витрат;
- 9х7 «Витрати від опортуністичної поведінки». Обліковуються витрати від невиконання умов контрактів, у тому числі безнадійна заборгованість, штрафи, пені, неустойки тощо;
- 9х8 «Витрати на рекламу та дослідження ринку». Обліковуються витрати з оплати наданих підприємству рекламних послуг і витрати, здійснені на дослідження ринкової кон'юнктури;
- 9х9 «Інші трансакційні витрати». У межах цього субрахунку на аналітичних рахунках відображують трансакційні витрати, які не можна віднести на рахунки інших субрахунків із обліку трансакційних витрат.

Рахунок 9х «Трансакційні витрати» є активним. За дебетом відбувається нарахування витрат у кореспонденції з кредитом таких рахунків, як 20 «Виробничі запаси», 13 «Знос (амортизація) необоротних активів», 66 «Розрахунки за виплатами працівникам», 65 «Розрахунки зі страхування» й інші. Загальна сума витрат, накопичена на дебеті рахунка 9х «Трансакційні витрати», у кінці звітної періоду буде повністю списуватися в дебет рахунка 79 «Фінансові результати» [2, с. 93].

Важливою особливістю бухгалтерського обліку є те, що кожна господарська операція відображається у відповідному первинному документі та регістрах бухгалтерського обліку, що є неодмінною умовою підтвердження реальності бухгалтерських записів.

Проведені дослідження показали, що для бухгалтерського відображення трансакційних витрат не потрібно створювати спеціальні форми первинних документів, а можна використовувати діючі форми. Так, для обліку витрачених товарно-матеріальних цінностей сільськогосподарські підприємства використовують документи на списання матеріалів – накладні внутрішнього призначення, лімітно-забірні картки тощо. Витрати на оплату праці оформлюються розрахунково-платіжними відомостями. Витрати у вигляді одержаних послуг включають до складу трансакційних витрат на підставі актів виконаних робіт. Доповнити й узагальнити дані первинних документів доцільно шляхом побудови допоміжних відомостей та узагальнюючих регістрів для систематизації даних про трансакційні витрати. Порядок документального підтвердження записів у обліку трансакційних витрат відображено на рис. 2.

Рис. 2. Документальне підтвердження записів у обліку трансакційних витрат

Контроль є важливою функцією управління, а оскільки трансакційні витрати мають тісний діалектичний зв'язок із менеджментом, існує потреба детального контролю реальності й ефективності витрачання ресурсів на здійснення трансакцій. Серед прийомів і способів контролю найефективнішими є методи документального контролю, оскільки трансакційні витрати мають у своїй більшості нематеріальну форму.

Внутрішній контроль трансакційних витрат у сільськогосподарському підприємстві повинен спрямовуватися, перш за все, на перевірку доцільності, обґрунтованості, ефективності та правомірності здійснення трансакційних витрат.

Основну роль у здійсненні внутрішньогосподарського контролю трансакційних витрат повинні відігравати керівники підприємства та структурних підрозділів, оскільки вони несуть відповідальність за ефективність понесених витрат на здійснення трансакцій. Оперативний контроль трансакційних витрат підприємства повинен бути покладений на бухгалтерську службу.

Висновки та перспективи подальших досліджень. У діяльності суб'єктів господарювання відбувається зростання витрат, не пов'язаних безпосередньо із виробництвом продукції, які нерідко сягають половини усіх витрат. Не зважаючи на зростання значення цих витрат, у бухгалтерському обліку їм не приділяється належна увага.

Трансакційні витрати є інноваційним об'єктом обліку й контролю, які повинні відображатися на окремому синтетичному рахунку, що покращить інформаційне забезпечення управління витратами підприємства.

Список літератури

1. Гайдучкий П. І. Облік трансакційних витрат – вагомий фактор конкурентоспроможності в сучасній економіці / П. І. Гайдучкий, В. М. Жук // Облік і фінанси АПК. – 2012. – №3. – С. 9–19.
2. Кірейцев Г. Г. Облік, аналіз і контроль трансакційних витрат : навч. посібник / Г. Г. Кірейцев, В. С. Литвиненко. – К. : Фітосоціоцентр, 2013. – 159 с.
3. Садовська І. Б. Сутність і класифікація трансакційних витрат як об'єкта обліку / І. Б. Садовська // Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. – 2009. – №27. – С. 116–119.
4. Управління затратами підприємства : монографія / Г. В. Козаченко, Ю. С. Погорелов, Л. Ю. Хлап'юнов, Г. А. Макухін. – К. : Лібра, 2007. – 320 с.

Исследованы трансакционные издержки как инновационный объект учета и контроля с целью улучшения информационного обеспечения управления затратами предприятия.

Бухгалтерский учет, институт, контроль, трансакционные издержки.

Investigated transaction costs as an innovative facility accounting and control in order to improve information security management costs.

Accounting, institute, control, transaction costs.